

DA JE SKUPAJ LAŽJE BITI SAM:

ZBORNİK PRISPEVKOV
O (SO)BIVANJU STAREJŠIH

DA JE SKUPAJ LAŽJE BITI SAM:

ZBORNİK PRISPEVKOV
O (SO)BIVANJU STAREJŠIH

Urban Boljka in Alenka Ogrin
Zveza društev upokojencev Slovenije

Ljubljana, december 2013

DA JE SKUPAJ LAŽJE BITI SAM:
zbornik prispevkov o (so)bivanju starejših

Urednika

Urban Boljka in Alenka Ogrin
Zveza društev upokojencev Slovenije

Avtorske pravice

Izdajatelj

Leto izida

2013

Oblikovanje in grafična priprava

Idearna, d.o.o.

Izdala in založila

Zveza društev upokojencev Slovenije
Kebetova 9
1000 Ljubljana

www.zdus-zveza.si

Publikacija Da je skupaj lažje biti sam: zbornik prispevkov o (so)bivanju starejših je izšla s pomočjo programa Srednja Evropa, programa sofinanciranega s strani ERDF

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

364.4-053.9

DA je skupaj lažje biti sam : zbornik prispevkov o (so) bivanju starejših / [urednika Urban Boljka in Alenka Ogrin]. - Ljubljana : Zveza društev upokojencev Slovenije, 2013

ISBN 978-961-281-253-9

I. Boljka, Urban
270582784

KAZALO

PREDGOVOR	5
UVOD	7
STROKOVNJAKI O SOBIVANJU IN STANOVANJSKIH SKUPINAH PRI NAS	8
OSKRBA STAREJŠIH – MORA ALI IZZIV JUTRIŠNJEGA DNE	21
PRIMERI DOBRE PRAKSE IZ TUJINE	32
Z DOMISELNOSTJO PROTI OSAMLJENOSTI	38
RAJE KOT V DOMU BI ŽIVELI V SKUPNOSTI STAREJŠIH	41
LJUDJE: ROK GRDIŠA	43
NEPREMIČNINA JE LAHKO TUDI BREME	46
NA SVOJI PARCELI	48

STROKOVNJAKI O SOBIVANJU IN STANOVANJSKIH SKUPINAH PRI NAS

Uvodni prispevek predstavlja nekatere možnosti in izzive, ki jih ponujata koncept sobivanja in stanovanjske skupine starejših. Prepričani smo, da lahko tovrstne skupnostne oblike bivanja pomenijo dvig kakovosti življenja v starosti, saj imajo mnoge prednosti: delitev stroškov, medsebojna pomoč pri vsakdanjih opravilih, druženje, premagovanje osamljenosti, širitve socialne mreže itd. Za podrobnejše odgovore in poglede na tematiko smo prosili nekatere najpomembnejše strokovnjake s področja socialnega varstva in oskrbe starejših in potencialna uporabnika. Z nami so sodelovali: Franc Imperl (direktor FIRIS Imperl, strokovnjak na področju razvoja oskrbe in nege starih ljudi), Boris Koprivnikar (predsednik upravnega odbora Skupnosti socialnih zavodov Slovenije), Mateja Nagode (višja raziskovalka na Inštitutu RS za socialno varstvo), Andreja Vučak (vodja programa stanovanjskih skupin pri Altri), Rok Grdiša (arhitekt, avtor Priročnika za načrtovanje sodobnih oblik bivanja starih ljudi), Marjan Vrhovec (interesent za sobivanje), Marta Satler (interesentka za sobivanje).

1. KAJ SO PO VAŠEM MNENJU PREDNOSTI STANOVANJSKIH SKUPIN STAREJŠIH PRED DRUGIMI OBLIKAMI BIVANJA V STAROSTI?

Imperl izpostavlja, da je najprej potrebno vedeti, katere oblike bivanja imajo na voljo starostniki v naši družbi. Na prvi pogled obstajata dve možnosti: bivanje v domačem okolju ali v instituciji oz. domu za starejše. V sodobnem evropskem prostoru, korakoma se tem razmeram približuje tudi Slovenija, obstaja vrsta nians, tako bivanja v domačem, polinstitucionalnem kot institucionalnem okolju. Stanovanjske skupine so le ena od oblik, ki jih zasledimo v celotnem kontinuumu: domače okolje – institucija. Ne glede na možnost oblikovanja stanovanjske skupine v domačem okolju je ta oblika alternativa bivanju na svojem domu. Pomembna razlika je v sobivanju z znanimi ali tudi pred tem neznanimi starostniki z namenom večje varnosti, zagotovljene socialne oskrbe in po potrebi zdravstvene nege. V ospredju te oblike je sobivanje v socialno pregledni skupini do največ 12 oseb, kjer se odvijajo njim že od prej znane oblike komunikacije, kjer je socialni sistem primerljiv večjim družinam, kjer se vzdržujejo in krepijo predhodno prepoznani interesi, navade ter hobiji. Te relativno male skupine so primerno okolje za vzpostavljanje in poglobljanje medosebnih odnosov, ki presežejo prijaznost in korektno izvedbo storitev v domovih za starejše. Gre za odnos, ki se

gradi na osnovi globljega prepoznavanja oz. načrtnega odkrivanja predvsem pozitivnih plasti, dogodkov in čustvovanj udeleženih v odnosu, tako na relaciji starostnik–starostnik kot tudi starostnik–oseba, ki oskrbuje ali neguje.

Podobno kot Imperl, tudi **Nagode** pri odgovoru na to vprašanje kot začetno točko razmišljanja izpostavlja dva ekstrema, dva pola bivanja in oskrbe starejših ljudi, torej dom za starejše na eni strani in bivanje v individualnem gospodinjstvu (lastnem ali najetem stanovanju, hiši) na drugi strani. Po njenem mnenju se na kontinuumu med tema dvema poloma kot neke vrste vmesna struktura med drugim nahaja tudi stanovanjska skupina kot možna izbira oblike bivanja in oskrbe. Gre za obliko, ki ni institucionalizirana, torej ne sledi logiki življenja in delovanja institucij ali pa tej logiki sledi zgolj minimalno, pač pa skuša v čim večji meri upoštevati in slediti načinu življenja doma, v družini, v lokalni skupnosti. V primerjavi z domovi za starejše tudi ne postavlja v ospredje nege, pač pa sobivanje. Vsak posameznik je aktiven član skupnosti, je sokreator in ne le (pasivni) prejemnik predvidenega in ponujenega. Stanovanjska skupina za starejše torej lahko osebam, ki so njen sestavni del, nudi občutek doma, domačnosti, lastne vrednosti, dostojanstva, občutka pripadnosti, možnosti soočanja, soustvarjanja in vpliva na svoje življenje, prilagajanje prostora ter dejavnosti svojim željam in potrebam, sklepanje novih prijateljstev in tesnih vezi,

medsebojno pomoč, preprečevanje osamljenosti in podobno. Stanovanjske skupine so lahko organizirane v lokalnem okolju, kar je še ena prednost, saj se s tem omogoči stanovalcem, da ostanejo v bližini doma, v znanem okolju, soseski, in s tem ne izgubijo stika z njim.

V primeru, da človek na zrela leta ostane sam v lastni hiši ali stanovanju, se (lahko) življenjski stroški znatno povečajo, pogosto postanejo celo neobvladljivi, in tudi v primerih, ko je lahko človek še popolnoma vitalen in samostojen, mu standard bivanja zmanjšujejo visoki življenjski stroški. Ena izmed rešitev v takšnih primerih je tudi odločitev za življenje v kateri izmed t. i. vmesnih oz. alternativnih oblik (so)bivanja. Znani so tudi primeri popolnoma neformalno organiziranih načinov sobivanja, kjer se dva ali več prijateljev, znancev, vrstnikov v lastni organizaciji odloči za skupno bivanje. Pri tem gre za rešitev stanovanjske in eksistencialne problematike, medsebojne pomoči (še posebej, če so potrebe in znanja med sostanovalci komplementarne), pa tudi preprečevanje osamljenosti in širjenje socialnega omrežja.

Koprivnikar glavno prednost stanovanjskih skupin vidi v bolj individualnem načinu organiziranja življenja, hkrati pa meni, da je na ta način posamezniku lažje zagotavljati organizirano pomoč kot v domačem okolju. Pri stanovanjskih skupinah lahko tudi bolje izrabimo obstoječe nepremičnine uporabnikov, če so jih pripravljene nameniti za tovrstne oblike bivanja.

Po mnenju **Grdiše** je glavna prednost stanovanjskih skupin v primerjavi z oskrbovanimi ali navadnimi stanovanji predvsem to, da se ljudje v stanovanjskih skupinah izognejo osami. Sostanovalci se zberejo po ključu skupnih interesov ali pa gre za stara znanstva in prijateljstva. Druga prednost je ta, da ni potrebe po dodatni infrastrukturi, pri prilagoditvah pa lahko odpravijo tudi vsa nevarna mesta v stanovanju.

Vrhovec največjo prednost stanovanjskih skupin vidi v njihovi neformalnosti, v smislu neprisiljenosti, spontanosti nastajanja, razpolaganja z lastnim načinom bivanja, ki je osnova demokratičnosti. Ta pa se zaradi nižjih stroškov osnovnega bivanja, ki jih pri naša skupno življenje, še poveča, saj se poveča obseg sredstev, ki jih posameznik lahko nameni povečanju kakovosti življenja.

Satler pri navajanju prednosti življenja v stanovanjski skupini prav tako izhaja iz zmanjšanih stroškov, a k temu dodaja še druge prednosti. Pravi, da je to le ena od oblik bivanja v tretjem oz. četrtem življenjskem obdobju, ki ne more nadomestiti drugih, je pa lahko en člen v verigi ponudbe. Zanimiva je predvsem zato, ker stanovalci lahko vplivajo na stroške, kar bo v bodoče v Sloveniji glavni problem. Za stanovanjsko skupino se mora odločiti bodoči stanovalec sam, o tem ne smejo odločati otroci in drugi sorodniki. Meni, da je najbolj primeren čas za odločitev za bivanje v stanovanjski skupini kmalu po sedemdesetem letu, ko so starejši še v dobri telesni kondiciji in psihično na stopnji, ko se delno še lahko prilagajajo. V stanovanjski skupini bi lahko ostali do smrti oz. do takrat, ko bi bili stanovalci ob pomoči patronažne službe pripravljene in bi še lahko obvladovali situacijo oz. do časa, ko bi potrebovali stalno bolnišnično nego zaradi hude bolezni ali neobvladljivega duševnega stanja. Tak način bivanja ima veliko prednosti pred oblikami institucionalnega varstva, kot tudi pred varovanimi stanovanji in življenjem na svojem domu. Delna zasebnost v svoji sobi in preživljanje dneva v skupnih prostorih pomeni druženje, spodbujanje, varnost, pomoč v bolezni, občutek pripadnosti, koristnosti, soodločanje o vsem, tudi o prehrani, vpetost v širše okolje. Seveda pa takšno bivanje zahteva kar največjo mero strpnosti, tolerantnosti in sodelovanja, zato se morajo stanovalci prej dobro poznati in o vsem dogovoriti.

Podobno razmišlja **Vučak**. Prednost stanovanjskih skupin vidi tudi v tem, da se ponavadi nahajajo v urbani mestni sredini, zato imajo v neposredni bližini dostopno vso potrebno infrastrukturo, kot je javni prevoz, tržnice, trgovine, zdravstvene domove ipd. Takšna oblika bivanja je cenejša od bivanja v oskrbovanih stanovanjih oz. nadstandardnih oblikah bivanja v institucionalnem varstvu, še posebej glede najema in delitve stroškov. Zaradi majhnega števila stanovalcev v eni stanovanjski skupini je vsak stanovalec individuum s svojimi potrebami, željami, življenjskim stilom, znanjem, kulturo, življenjskimi navadami, kar je potrebno upoštevati tako pri organizaciji življenja v stanovanjski skupini kot pri ustvarjanju pogojev za zadovoljevanje osebnih in skupnih interesov. Stanovalci lahko zadovoljujejo svoje potrebe v okviru svojih zmožnosti in hotenj. Stanovanjske skupine so varen prostor, v katerem imajo stanovalci možnost izbire in vpliva na svoje življenje (svobodna izbira

kako preživeti prosti čas, vpliv na čas prehranjevanja in izbiri hrane, možnost intime, skrb zase, možnost obiskov in vpliv na čas obiskov ...). Stanovalci stanovanjske skupine imajo torej možnost, da razvijajo udeležbo v skupnosti.

S participacijo v skupnosti (možnost vključevanja v zunanje dejavnosti, izobraževanje, prostovoljna dela, nadzor in vpliv nad svojimi finančnimi sredstvi) krepijo svoj vpliv, moč in izbiro nad svojim življenjem. Stanovalec oz. stanovalka v sobivanju z drugimi stanovalci ima možnost soodločanja glede organizacije in dinamike stanovanjske skupine, predvsem pa ima možnost participacije pri skrbi za druge sstanovalce (pomoč in podpora sstanovalcem v primeru bolezni, zmanjšanih sposobnosti...). Stanovalci stanovanjske skupine imajo v sobivanju z drugimi in življenjem v skupnosti možnost izbire pri širitvi svoje socialne mreže in premagovanju osamljenosti, kar je temeljni problem starejših ljudi.

2. KAKO V STANOVANJSKI SKUPINI, V KATERO SO VKLJUČENI RAZLIČNI POSAMEZNIKI, VZPOSTAVITI OBČUTEK SKUPINSKE PRIPADNOSTI IN VZAJEMNE POMOČI?

Imperl opozarja, da občutek pripadnosti in gojitev vzajemne pomoči ni nekaj, kar bi določili kot vodilo skupine in bi posledično delovalo samo po sebi. Tega ne moremo določiti kot normo kakovostnega sobivanja in pričakovati, da se bodo udeleženi v skupini po tem avtomatsko ravnali. Pripadnost in vzajemna pomoč sta posledica »duše« skupine, torej nečesa, kar presega zgolj »telo« skupine. Tako ne delamo samo na korektnem izvajanju storitev, temveč negujemo načrtno delo na posamezniku ter skupini oz. razvoju elementov, ki posameznika in skupino »osrečujejo«, dajejo »polnost« v preostanku življenja, vzpostavljajo notranjo varnost kljub izničenju varnih oprijemov v »bitkah« zadnjega obdobja življenja.

Po njegovem mnenju sta pripadnost in vzajemnost predvsem posledici občutenja, da živimo kakovostno, v zaupanju vrednem okolju, brez »privilegirancev« ter tistih, katerih usoda je vsakodnevno »prilagajanje« sistemu, okolju, zaposlenim ipd. Kakovostno življenje

v skupini starostnikov povezujemo predvsem s štiri temeljnimi izhodišči: s kakovostjo bivanja, ki odseva ustrezen nivo prepoznanega ugodja in bivalnih potreb, z vzpostavitvijo normalizacije oz. starostnikom že od prej znanih oblik ter vsebin aktivnosti, z upoštevanjem biografije posameznika, njegove zgodovine in vzpostavljenih potreb ter z vzpostavljanjem temeljnega odnosa, ki gradi na vzajemnem poznavanju, čustvenem poistovetenju in varnem sobivanju. To morajo biti izhodišča za vsa izvajanja v stanovanjski skupini (oskrba, nega, prehrana, ...), ki so hkrati tudi osnova, da se udeleženi počutijo srečni, notranje varni, navzven pa odprti in povezani.

Koprivnikar je mnenja, da na skupinsko pripadnost lahko pomembno vpliva čim večja lastna odgovornost za organiziranje življenja in aktivno sodelovanje pri vsakodnevnih opravilih ter nudenje pomoči samo toliko in tam, kjer je to nujno potrebno. Podobnega mnenja sta tudi **Grdiša** in **Vučak**. Po mnenju prvega je zelo pomembno, da se v posamezno skupino vključijo ljudje, ki imajo iste interese, hobije – takšni se že v osnovi lažje povežejo med seboj. Slednja prav tako meni, da je občutek vzajemne pomoči in pripadnosti odvisen predvsem od stanovalcev – od tega, ali so si pripravljeni med seboj pomagati. Tako naj imajo stanovalci možnost izbire ali se bodo vključili v skupinsko dinamiko (skupna kosila, druženje ob prostem času), ali pa bodo med seboj sodelovali le toliko, kot je potrebno (dogovor o čiščenju, uporaba skupnih prostorov ipd.). V kolikor bi v stanovanjski skupini deloval tudi strokovni delavec, lahko ta z različnimi pristopi (skupinski izleti, kosila, generalno čiščenje, pogovori ob kavi) skuša razviti skupinsko dinamiko, kar posledično sproži skupinsko potrebo po vzajemni pomoči.

Z njima se strinja tudi **Satler**, ki pravi, da je najpomembnejše, da imajo stanovalci že na začetku čim bolj podoben življenjski slog in se v vseh pogledih strinjajo. Kdor tega ne zmore, v taki stanovanjski skupini ne more bivati. Potrebna so zelo natančno domišljena pravila bivanja, za katere se stanovalci skupaj odločijo in se jih morajo vsi držati. Vse morebitne spore pa rešujejo sproti, če ne gre drugače, s pomočjo zunanjega mediatorja. Potrebno je veliko prilagajanja, druga možnost pa je izselitev iz stanovanjske skupine.

3. KAJ LAHKO STORI DRŽAVA OZ. OBLIKOVALCI JAVNIH POLITIK NA SOCIALNEM IN STANOVANJSKEM PODROČJU (ZAKONODAJA, PROGRAMI, STRATEŠKI DOKUMENTI), DA BI OLAJŠALI USTANAVLJANJE TAKŠNIH STANOVANJSKIH SKUPIN STAREJŠIH PRI NAS?

Imperl izpostavlja, da morda pričakujemo preveč od države in oblikovalcev javnih politik – da bodo oni in ne ljudje sami naredili prve korake, sprožili ali »naročili« programe, ki bodo pluralizirali izvajanje ponudb dolgotrajne oskrbe. Sam že dlje časa opozarja na anemičnost države oz. nosilcev odgovornosti glede razvoja področja oskrbe starejših. Ob tem pa se sprašuje, ali ni funkcija države priprava ustreznih regulativ, pravnih norm, opredeljevanje ciljev javne službe in seveda nadzor nad zakonitostjo izvajanja storitev? Ali ni iskanje in izvajanje primernih programov stvar stroke, civilne družbe ter izvajalcev javnih služb? Ugotavlja še, da imata obe strani svoj delež in pri tem svojo odgovornost. Vprašati se je torej potrebno tudi, kaj lahko mi vsi naredimo, da bi olajšali ustanavljanje takšnih stanovanjskih skupin starejših pri nas, saj bi na ta način tudi alocirali odgovornosti.

Imperl ugotavlja še, da bi strokovni javnosti in mnogim izvajalcem ustrezalo, če bi bila država bolj senzibilna za »dogajanje« človeka, v tem primeru starostnika, ki ima potrebo po oskrbi. Želeli bi, da bi bolje zaznavala paleto različnih potreb in zahtev, ne pa kot merilo jemala statistično povprečje potreb v populaciji. Vendar država za omenjeno ni usposobljena in to tudi ni to njeno poslanstvo. Po njegovem mnenju je problem naše države uzurpacija vzvodov in krmiljenja razvoja. Namesto da bi se zadovoljila z opredeljevanjem ciljev javne službe, »upravlja« ta razvoj. In ker ni strokovnjak za vsakokratne potrebe starostnikov, s svojimi »upravljavskimi« posegi bolj zavira kot stimulira razvoj. Nenazadnje tudi z neprilagojenimi »pravili«, potrebnimi za razvoj, kot sta na uporabnika usmerjeno financiranje storitev in razvoju primerni standardi ter normativi, tako z vidika vsebine, kadrov, kot tudi tehničnih pogojev. Pluralne rešitve, kot so stanovanjske skupine, morajo biti »rešitev« stroke, ki opolnomočena s pravili in možnostmi samostojno išče ciljem ustrezne rešitve. Drugo vprašanje pa je, ali imamo na nasprotni strani ustrezno ozaveščeno stroko in izvajalce.

Koprivnikar pritrjuje temu mnenju, s tem ko pravi, da je nujno potrebno deregulirati infrastrukturne, pa tudi druge pogoje za organizirane oblike bivanja ter

uporabnikom omogočiti, da lahko uporabljajo različne oblike transferjev in pomoči, ne glede na obliko bivanja oziroma pomoči, za katero se odločijo.

Nagode pa meni, da mora biti naloga države oz. oblikovalcev javnih politik, da prepoznajo tovrstne oblike bivanja (in oskrbe) kot enega izmed možnih načinov pospeševanja skupnostne oskrbe in procesov deinstitucionalizacije. Pravi, da lahko z gotovostjo ugotovimo, da je država na deklarativni ravni omejenim procesom že vrsto let izrazito naklonjena – na primer s cilji zapisanimi v nacionalnem programu socialnega varstva in v strategiji staranja. Pri udejanjanju teh ciljev pa v Sloveniji žal še nismo dovolj uspešni. Torej bi morali država oz. oblikovalci javnih politik v prvi vrsti stopiti iz čevljev ciljev in obljub v čevlje dejanj in udejanjanja. Zato bi bilo potrebno zakonodajo prilagoditi na način, da bo dohajala spreminjajoče se potrebe starejših ljudi in jih uspela uspešno zadovoljiti. Na primer, pri nas so se v okviru nekaterih domov za starejše že uveljavile gospodinjske skupine, ki so ena izmed oblik stanovanjskih skupin. Težava se pojavlja, na kar že precej časa opozarja tudi stroka, ker je pri ustanavljanju potrebno slediti zakonodaji, ki je predpisana za domove za starejše in je v nekaterih točkah lahko celo kontradiktorna viziji gospodinjskih skupin – predvsem pri kadrovanju, saj slednja ne omogoča v celoti vzpostavitve gospodinje kot osrednjega lika oskrbe v gospodinjski skupini. Po drugi strani bodo morali oblikovalci javnih politik v prihodnosti več pozornosti nameniti preventivi oz. ozaveščanju populacije o stanju, potrebah in možnih rešitvah povezanih s staranjem, bivanjem in oskrbo. Potrebno bo spodbujati in razvijati različne modele oziroma rešitve, jih preizkušati in promovirati.

Nagode tu opozarja še na aktualni nacionalni program socialnega varstva, ki si prizadeva zmanjšati stopnjo vključenosti starejših v institucionalne oblike socialnega varstva, tj. s 5 % na 4,8 % starejših, obenem pa predvideva večjo vključenost ljudi v skupnostne oblike skrbi in razvijanje novih rešitev na področju skupnostne oskrbe. Med slednjimi velik pomen pripisuje pomoči na domu kot socialni oskrbi na domu, ki v zadnjih desetih letih ni dosegla zelene oziroma predvidene stopnje vključenosti, tj. 3 % oseb starejših od 65 let. Nov nacionalni program predvideva še nekoliko večjo vključenost, po čemer lahko sklepamo, da bosta država in stroka v prihodnosti

tež storitvi posvečali več pozornosti ter iskali rešitve, kako v storitev vključiti več ljudi oziroma jo narediti bolj dostopno potencialnim uporabnikom. To je seveda ena izmed možnosti skupnostne oskrbe, poleg nje pa je možen še cel niz drugih rešitev, kako omogočiti ljudem, da čim dlje v starosti ostanejo čim bolj samostojni in neodvisni na lastnem domu ali v lokalni skupnosti ter se na ta način izognejo institucionalizaciji (model izbire) oz. jo vsaj za določen čas odložijo (model stopnic). K pluralizaciji teh oblik stremi tudi nacionalni program socialnega varstva, kar implicira spodbujanje iskanja različnih možnosti in rešitev skrbi za starejše – torej ponuditi večjo možnost izbire, ki bi lahko posamezniku omogočila njemu najustreznejšo rešitev za kakovostno oskrbo in bivanje v starosti. Vsekakor je to prostor, kjer lahko zaživijo tudi stanovanjske skupine kot ena izmed možnih oblik skupnostne oskrbe. Aktualni nacionalni program socialnega varstva prav gotovo predstavlja ustrezno »odskočno desko« za tovrsten razvoj. Za uspešno uresničevanje ciljev nacionalnega programa je pomembna tudi dobra operacionalizacija oz. konkretizacija programa v izvedbenih načrtih tako na ravni regij kot tudi države; predvsem pa bo potreben sinergičen vložek in delovanje različnih strok in politik, ki se dotikajo obravnavanega področja – torej bivanja in oskrbe starejših ljudi.

V tem mnenju se ji pridružuje tudi **Vučak**, ki meni, da nacionalni program socialnega varstva s svojimi cilji in vodili lahko poveča število uporabnikov t. i. skupnostnih oblik socialnega varstva, seveda pa je veliko odvisno od trenutnih razmer v Sloveniji in posluha za tovrstno idejo s strani države, javnosti, svojcev, izvajalcev.

Manj aktivno vlogo države pri ustanavljanju stanovanjskih skupin vidita **Grdiša** in **Vrhovec**. Prvi meni, da še posebej v primeru, ko gre za neinstitucionalno obliko stanovanjske skupine, ni potrebno sprejemati kakšnih pravilnikov. Meni pa, da je najpomembnejše informirati ljudi o možnostih takšne oblike bivanja in prednostih, ki jih le ta prinaša. Sicer pa trdi, da je najboljša promocija takšnega načina življenja v starosti prav dobro delujoča stanovanjska skupina, ki bi se jo lahko postavilo kot model za organizacijo drugih skupin. Država in drugi akterji bi zato morali podpreti delovanje zdus-ove svetovalnice za izboljšanje bivanja starejših, da bo zagotovljeno informiranje, izobraževanje

in svetovanje o alternativnih oblikah bivanja.

Vrhovec pa od države pričakuje predvsem povečano odzivnost in fleksibilnost, ki bi lahko olajšala ustanavljanje takšnih stanovanjskih skupin. Nacionalni program socialnega varstva lahko po njegovem spremeni in spodbudi razmerja, vendar le, če bo država izhajala iz stališča, da so medčloveški odnosi nekaj dinamičnega in nepredvidljivega, da se vsak še tako dober in dobronameren okvir prej ali slej izkaže kot neuporaben, omejujoč in obremenjujoč, če ni v zasnovi prilagodljiv.

Podobno razmišlja **Satler**. Meni, naj država čim manj regulira in se vmešava, dokler stanovalci tega ne želijo. Stanovanjske skupine bi bile lahko organizirane podobno kot društva in bi jih stanovalci sami upravljali. Po potrebi bi sami najemali pomoč (čiščenje, kuhanje itd.). Ne bi jih smeli obravnavati drugače kot razširjene družine, kjer živita dve ali celo štiri generacije skupaj v eni hiši. Pričakovati bi bilo, da bi vsaj na začetku zagotovili bivalne prostore in finančno pomagali tistim z nizkimi dohodki. Verjetno pa bi delovanje stanovanjskih skupin v praksi pokazalo ali obstaja potreba po regulativi s strani države.

Vučak pričakuje od države aktivno delovanje na tem področju. Pravi, da je potrebno imeti v prvi vrsti urejeno zakonodajo glede stanovanjske politike (prilagojeni razpisi za neprofitna stanovanja tudi za starejšo populacijo, ki ima eksistenčne in stanovanjske probleme). Meni še, da je pri ustanavljanju formalnih oblik stanovanjskih skupin pomembno, da država kot pomemben partner, poleg izvajalcev, civilne družbe, družine, nevladnih organizacij in lokalnih skupnosti, z ustrežno zakonodajo poskrbi, da se dosledno upoštevajo osnovna načela socialnega varstva in sledi vodilom, ki veljajo za celoten sistem socialnega varstva, kot so: razpoložljivost, dostopnost, dosegljivost storitev in programov tudi za starejšo populacijo, integriranost, sodelovanje z uporabniki ipd. Stanovanjske skupine starejših, predvsem tiste, v katerih bi živeli stanovalci, ki imajo eksistenčne in bivanjske probleme (nizke pokojnine, starejša populacija v občinskih stanovanjih), so zaradi specifičnosti in glede na ostale programe oz. storitve socialnega varstva (npr. dnevna varstva, svetovalnice), odvisne od stabilnega financiranja države in lokalnih skupnosti predvsem zaradi varnosti glede plačevanja najemnine, stroškov, po potrebi strokovnega kadra ipd.

4. POZNA MO VEČ MOŽNIH OBLIK STANOVANJSKIH SKUPIN STAREJŠIH: OD POPOLNOMA NEFORMALNEGA NAJEMA ALI NAKUPA VEČJE HIŠE S STRANI DOLGOLETNIH PRIJATELJEV, KJER HIŠA NITI NI NUJNO PRILAGOJENA POTREBAM STAREJŠIH, DO BOLJ FORMALIZIRANIH OBLIK, KOT SO NPR. GOSPODINJSKE SKUPINE, KI DELUJEJO V DOMOVIH ZA STAREJŠE. KATERA OBLIKA SE VAM ZDI NAJBOLJ PRIMERNA ZA SLOVENSKI PROSTOR?

Imperl pravi, da v tujini, predvsem na Nizozemskem, Danskem in Skandinaviji, že dolgo časa poznajo izrazito lokalne in »domače« neformalne oblike skupnega bivanja manjšega števila (do deset) starostnikov. Starejši pari z večjim lastnim stanovanjskim objektom so le-tega spremenili v stanovanjsko skupino, kjer so se starostniki samoorganizirali in najeli toliko oskrbovalnega osebja, kot so ga potrebovali. Temu seveda niso rekli »javna služba«. Bila je oblika samoorganiziranega življenja v starosti.

V svoji knjigi »Kakovost oskrbe starejših – izziv za prihodnost« (2012) omenja primer Hofje iz Nizozemske. Niek de Boer (2001) opisuje to stanovanjsko skupino kot obdano z običajnimi stanovanji, kjer živijo družine ali posamezniki in kjer stanujejo tudi starejši ljudje. V pritličju stanujejo v sklopu stanovanjske skupine osebe z demenco, v nadstropju se nahajajo družinska stanovanja ali tudi stanovanja za stanovanjske skupine mlajših ljudi. Take lokalne gospodinjske skupine so nastale kot alternativa notranji strukturi in konceptu klasičnih domov za starejše.

Država je v teh primerih torej odprla vrata samoiniciativi in tako obliko podprla s »pravili«, do mere, do katere je to koristilo starejšim pri oblikovanju stanovanjskih skupin. Podobnih neformalnih oblik je cela paleta. V novejšem času pa so se razvile bolj formalizirane oblike. Literatura navaja štiri tipe stanovanjskih oz. gospodinjskih skupin. »Integrirani stacionarni tip« stanovanjske oz. gospodinjske skupine je tipičen za domove starejših. Le-ta je razdeljen na delno avtonomne oskrbovalno-negovalne enote, ki imajo družini podoben značaj in se večinoma same oskrbujejo. »Zunanji stacionarni tip« je k domu za starejše priključena gospodinjska skupina, ki oskrbuje in neguje starostnike, predvsem osebe

z demenco v običajnem bivalnem okolju (izven matičnega doma), vendar je organizacijsko priključena stacionarni organizaciji. »Ambulantni tip z osrednjo referenčno osebo« je tak, kjer starejši, od nege odvisni ljudje sami zaposlijo gospodinjo oz. oskrbovalko. Le-ta je skupini dnevno na voljo kot oseba, ki poskrbi za njihove potrebe in želje. Pri manj oskrbe in nege potrebnih stanovalcih lahko to pomeni samo nekajurno dnevno prisotnost denimo socialne delavke. V tem primeru izvaja zdravstveno nego verificirani ponudnik ambulantne službe oz. izvajalec pomoči na domu, ki ga izbere skupina. Zadnji je »ambulantni tip z izključno oskrbo ambulantne službe oz. izvajalca pomoči na domu«, kjer je oskrba osredotočena na dejansko potrebo po oskrbi in negi posameznega stanovalca/ke. Ljudje vse želje oz. potrebe »kupijo« pri ambulantni službi oz. izvajalcu pomoči na domu. Katera od opisanih oblik bi bila najprimernejša za slovenski prostor? Odgovor je enostaven, potrebujemo vse oblike, skladno s potrebo in željami starostnikov. Problem je, da smo v Sloveniji priča razvoja predvsem integriranega stacionarnega tipa, medtem ko o drugih tipih in predvsem neformalnih oblikah skoraj ne moremo govoriti.

Podobno razmišlja **Koprivnikar**, ki bistveno prednost stanovanjskih skupin vidi predvsem v bolj enostavnem prilagajanju dejanskim in nujnim potrebam njenih uporabnikov. Po njegovem mnenju je najpomembnejše, da sta infrastruktura in organizacija pomoči taka, da jo je s podpornimi službami, adaptacijami in opremljanjem mogoče promptno prilagajati potrebam stanovalcev v stanovanjski skupini. Strogo ločevanje po tipih je samo dodaten zaviralni element razvoja stanovanjskih skupin. **Grdiša** se strinja, kako pomembno je, da imajo ljudje izbiro in se lahko vsak posameznik odloči glede na lastne potrebe in zmožnosti, pri čemer pa morajo biti za sprejemanje pravih odločitev odlično informirani, za kar lahko poskrbijo svetovalnice, kot je ZDUS-ova svetovalnica za izboljšanje bivanja starejših.

Pomen informiranja starejših in možnost izbire glede bivanja starejših poudarja tudi **Nagode**. Še prej pa izpostavlja, da je glede na dolgo tradicijo domov za starejše in relativno visoko stopnjo institucionaliziranosti oskrbe starejših v Sloveniji kratkoročno bolj verjetna uveljavitev bolj formaliziranih oblik stanovanjskih skupin. Takšne so na primer gospodinjске skupine, ki so do neke mere pri nas že zaživele, predvsem v

okviru prestrukturiranja domov za starejše. Tudi svetovalnica za starejše pri ZDUS beleži kar nekaj primerov, ko se starejši ljudje zanimajo za sobivanje, pogosto pa nimajo na voljo dovolj informacij in izkušenj iz prve roke in ne vedo, kako bi se takšnega projekta sploh lotili, na kaj morajo biti pozorni in podobno. Vsekakor ima Slovenija potencial tudi za takšne oblike sobivanja, bi pa na tem področju v prvi fazi veljalo več truda vložiti predvsem v informiranje in osveščanje splošne in strokovne javnosti o različnih možnostih sobivanja.

Vrhovec meni, da ni ene in edine najbolj primerne oblike in da je najpomembnejše ponuditi bodočim stanovalcem svobodno izbiro. Pravi, da so primerne vse oblike, če le ustrezajo stanovalcem, ki v njih živijo. Ti morajo imeti možnost, da izberejo njim najustreznejšo obliko. Formalni okvir pa mora to možnost izbire omogočati, ne pa določati najbolj primerno obliko. Poleg tega je starost daljše obdobje. Nikomur na kraj pameti ne pade, da bi otrok ostal v jaslih do 18. leta. Starostnike pa bi vse po vrsti strpali v domove za ostarele. Enako kot imajo različno stari otroci različne sposobnosti, potrebe in interese, jih imajo tudi starejši.

Iz podobne podmene izhaja tudi **Satler**. Pravi, da pri iskanju idealne oblike stanovanjske skupine za

slovenski prostor ni enoznačnega odgovora. Različne tipe stanovanjskih skupin Satler razdeli na:

- skupino dolgoletnih prijateljev, ki v tem obdobju spoznajo, da bi od skupnega življenja imeli koristi – v vsako zvezo namreč vstopamo ali v njej vztrajamo zaradi koristi, pa naj bo to materialna, socialna ali čustvena;
- skupino prijateljskih zakonskih parov, ki s tem želijo poskrbeti za partnerja v primeru smrti zakonca, ali kadar je eden potreben stalnega varstva (demenca), drugi pa sam 24 urnega varstva na dan ne zmore;
- po spolu in stanu mešano skupino prijateljev, ki se veliko družijo že prej, pa si z življenjem v stanovanjski skupini želijo znižati življenjske stroške in si zagotoviti celodnevno druženje in vzajemno pomoč;
- sestavljeno stanovanjsko skupino zainteresiranih, s prijavi v okviru kakšne neprofitne organizacije, ki bi po vzoru ženitnih posredovalnic na podlagi ankete in razgovorov zbrala skupine po 10 ljudi s podobno izobrazbo, političnim prepričanjem, interesi, finančnim stanjem, življenjskim slogom ... Skupino bi nato spodbujali, da se čim več družijo ob različnih priložnostih, v različno dolgih obdobjih (izleti, dopust) in v različnih situacijah. Po daljšem uvajalnem obdobju bi se nekaj teh ljudi samostojno odločilo za stanovanjsko skupino.

Satler ugotavlja, da je najprej potrebno ugotoviti, kaj si bodoči stanovalci želijo, in slediti njihovim željam. V stanovanjske skupine bi se morali združevati le stanovalci, ki so še sposobni samostojnega življenja in odločanja, čeprav bi z leti zaradi starosti postali soodvisni od drugih stanovalcev. Država naj omogoči le dolgoletni najem primernih prostorov za stanovanjske skupine po neprofitnih najemninah in sofinanciranje s strani države ali lokalnih skupnosti. Neprimerno bi bilo, da bi bil kdo od stanovalcev lastnik, saj bi se razmere ob njegovi smrti ali odhodu v institucionalno varstvo lahko spremenile. Satler meni, da bi bila stanovanjskim skupinam lahko namenjena sestavljena stanovanja iz dveh ali treh stanovanj v istem nadstropju bloka z dvigalom, ali pa pritlične atrijske hiše v že formiranem naselju (npr. Murgle).

Tudi **Vučak** se strinja s sogovorniki in poudarja pomen informiranosti in možnost izbire, katero obliko bivanja (tudi bivanja v stanovanjski skupini) si bodo izbrali. Za neformalni najem s strani

dolgoletnih prijateljev je pomembna predvsem informacija starejšim, da je taka oblika bivanja mogoča. Za realizacijo ustanavljanja take oblike stanovanjske skupine je potreben skupen prostor za starejšo populacijo, kjer bi bile dostopne te informacije, vključno z izobraževanjem in delitvijo izkušenj s strani ljudi, ki so tak način že prakticirali. Stanovanjska skupina bi lahko imela tudi zunanjega koordinatorja, ki bi nudil minimalno podporo in pomoč v obliki svetovanja pri ustanavljanju in organizaciji take oblike bivanja. Vučak meni še, da so pri vsaki obliki bivanja pomembni pogoji vključitve (eksistenčni položaj stanovalcev, starost, sposobnost bivanja v taki obliki ipd.). Predvideva namreč, da bi bili za različne tipe stanovanjskih skupin potrebni različni tipi ljudi. Stanovanjske skupine za starejše, katerih stanovalci bi potrebovali minimalno pomoč in podporo (strokovna pomoč in storitve), bi bile organizirane kot sobivanje starejših, ki imajo možnost izbire, da si med seboj pomagajo pri vsakodnevnih opravilih in principih vzajemne pomoči. Sicer pa se Vučak strinja z Nagodetovo, da bi se za starejše lažje uveljavile bolj formalizirane oblike stanovanjskih skupin. Meni, da bi bile v slovenskem prostoru dobrodošle tudi gospodinjske skupine, ki bi nudile možnost bivanja starejšim stanovalcem, ki zaradi zmanjšanih zmožnosti ne zmorejo živeti sami, lahko pa še živijo izven institucionalnega varstva. V takih stanovanjskih skupinah bi bila potrebna večja prisotnost strokovnega kadra. Pomembno je, da bi imeli stanovalci možnost izbire, da bi npr. zaradi zmanjšanih zmožnosti za življenje lahko prehajali v gospodinjske skupine, kjer bi imeli pomoč in podporo strokovnega kadra za storitve, ki bi jih potrebovali. Tudi tu bi bila vloga države, sordnikov in izvajalcev pomembna predvsem pri tistih stanovalcih, ki si zaradi materialnega položaja take oblike stanovanjskih skupin ne morajo privoščiti.

5. KAJ SO PO VAŠEM MNENJU GLAVNE PREPREKE, DA BI STANOVANJSKE SKUPINE (NEFORMALNE IN FORMALNE) V SLOVENIJI ZAŽIVELE?

Imperl ugotavlja, da je glavna prepreka za uveljavitev takšnih skupin v Sloveniji dejstvo, da obstajajo nekateri lobiji, ki v luči določene stroke ali ekonomskih pogledov ne gledajo na razvoj z vidika usmerjenosti na človeka. Zanimivo, da je država pri zadnjem ali

dveh zadnjih razpisih za podelitev koncesije na področju institucionalne oskrbe izpostavila prednost pridobivanja koncesije izvajalcem institucionalne oskrbe v obliki gospodinjskih skupin. Državi bi lahko zamerili, da ni razpisala širše, torej tudi za možnost alternativnih oblik, kamor sodijo lokalne oblike ambulantnih stanovanjskih skupin. In kaj se je zgodilo? Večina izvajalcev, ki so na osnovi omenjenega razpisa pridobili koncesijo, je vnesla v velikem delu na nove koncepte prilagojeno arhitekturo doma za starejše, kar pa še ne pomeni, da so v domove vpeljali nove, stanovalcem prijaznejše koncepte. Za to le-ti potrebujejo »prevzgojo« oz. temeljito izobraževanje v kontekstu nove filozofije izvajanja oskrbe in nege ter selekcijo zaposlenih, ki so po novih konceptih pripravljene delati.

Koprivnikar pa glavne prepreke vidi v togi regulativi, ki premalo fleksibilno določa bivanjske in kadrovske zahteve, v premajhni promociji stanovanjskih skupin, nedovzetnosti in problematičnosti postopkov in slabem odzivu lastnikov nepremičnin pri različnih oblikah solastništva in souporabe nepremičnin zasebnikov in slabo razvitih skupnostnih oblikah pomoči s področja dolgotrajne oskrbe in nege.

Podobno razmišljajo tudi **Grdiša**, **Vrhovec** in **Vučak**. Prvi kot eno izmed glavnih ovir vidi miselnost in neinformiranost ljudi, ki pa se po njegovem mnenju lahko hitro spremeni z uvedbo stanovanjskih skupin v praksi in z dobrim informiranjem ljudi o prednosti takšnega življenja v starosti. Ključno je torej informiranje in dobro svetovanje, ki ga lahko izvaja ZDUS-ova svetovalnica za izboljšanje bivanja starejših. Drugi pa poleg nefleksibilnosti starejših pri reševanju njihovega stanovanjskega vprašanja prav tako opozarja na pomanjkanje informacij o stanovanjskih skupinah. Ko posameznik ugotovi, da mu kalup »dokler zmorem bom doma, potem pa v dom« ne ustreza, potrebuje informacije, kaj storiti. Potrebuje predvsem informacijo, kam se obrniti, da bo spoznal somišljenike, s katerimi bo šel skupaj bivat, za krajše ali daljše obdobje, morda najprej poskusno, morda sploh ne v Sloveniji ali celo ne v Evropi. **Vučak** prav tako opozarja na pomanjkanje informacij, raziskav, okroglih miz.

Nagode v zvezi z vprašanjem o preprekah, s katerimi se soočajo alternativne oblike bivanja starejših v Sloveniji, opozarja na eno izmed raziskav Eurobarometra, ki ugotavlja, da skoraj tretjina

Slovencev kot najboljšo možnost glede oskrbe njihovih odvisnih staršev vidi v institucionalni oskrbi (dom za starejše), kar je najverjetneje posledica dolge tradicije domov za starejše v Sloveniji, ki je dolgo časa veljala za edini izhod pri reševanju bivanja in skrbi za starejše osebe. Skupnostne oblike oskrbe in bivanja so se v Sloveniji namreč začele intenzivneje razvijati šele pred dobrimi dvajsetimi leti – na primer stanovanjske skupine za osebe s težavami v duševnem zdravju, oskrbovana stanovanja, pomoč na domu, socialni servis, varovanje na daljavo in podobno. Nekatere med njimi niso dobro zaživele in niso dosegle večjega števila uporabnikov. Nagode ugotavlja, da lahko razloge za to iščemo tako na mikro kot tudi na makro ravni, velja pa jih upoštevati tudi pri ustvarjanju novih rešitev. Na makro ravni lahko kot prepreke opredelimo: pomanjkanje politične volje, zagotavljanje sredstev za preizkus in zagon novih oblik, sodelovanje med različnimi ravni in strokami ipd. Na mikro ravni pa velja v prvi vrsti kot prepreko opredeliti tradicionalno miselnost o domovih za starejše kot najbolj primernem izhodu ter nepripravljenost ali strah pred novimi oblikami oziroma novostmi. Na tej ravni velja omeniti tudi izrazito lastniško orientiranost, na pripisovanje velikega pomena dedovanju, na strah pred zaznambami in podobno. To so prepreke, ki bi jih lahko pričakovali na kratek rok. Ob primernem ozaveščanju, informiranju in spodbujanju ljudi k novim, individualnim in inovativnim rešitvam, pa bi dolgoročno gledano lahko pričakovali, da bodo tudi v Sloveniji zaživele različne alternativne oblike bivanja. Gre namreč za proces, za spremembo paradigme.

Tudi **Satler** kot glavno prepreko izpostavlja problem slovenske miselnosti in sprijaznenosti z idejo, da je za starostnika edina možnost odhod v dom. Tudi zato odhajajo starejši v dom, ko so že precej onemogli – domovi so postali, kljub trudu osebja, bolj negovalne bolnišnice in ne prostori, kjer bi varovanci z radostjo preživeli tretje oz. četrto življenjsko obdobje. Življenjska doba se podaljšuje, srečujemo vitalne in povsem bistre 90-letnike in celo stoletnike. Upokojuje se vedno več bolj izobraženih ljudi, ki niso tako zgarani, kot generacije pred njimi in imajo tudi povsem drugačna pričakovanja. Še vedno so željni učenja in znanja, skrbijo za zdrav življenjski slog in primerno prehrano, radi se gibljejo na prostem. Zato je o možnostih bivanja v stanovanjskih skupinah potrebno začeti govoriti javno, ne le v ozkih strokovnih krogih, ampak posredovati

informacije, kam se potencialni stanovalci lahko obrnejo in čimprej začeti s poskusnimi stanovanjskimi skupinami po celotni Sloveniji. Poleg tega ni presenečenje, da mlajše generacije za svoje starše vidijo najboljšo možnost v institucionalni oskrbi. Delovna doba se podaljšuje, delovni čas prav tako, zaradi globalizacije se vedno več mladih zaposluje v drugih državah. V domu za starejše je oskrba vse leto, 24 ur na dan, v domači oskrbi pa je že ob kratkotrajni boleznini stanje katastrofalno, saj otroci za nego svojih oslabeledih staršev ne morejo ostati doma, možnost najema druge osebe za nego na domu pa je slabo organizirana in jo starostniki tudi odklanjajo.

6. KATERI DEJAVNIKI BODO PO VAŠEM MNENJU KLJUČNI PRI URESNIČEVANJU IDEJE O STANOVANJSKIH SKUPINAH V SLOVENIJI?

Imperl meni, da bi lahko tu vprašanje razširili še na druge segmente sodobnih pristopov v oskrbi starejših. Po mnenju Christiana Hergl-Müllerja, priznanega nemškega strokovnjaka za oskrbo starejših, so za dve tretjini starostnikov, predvsem oseb z demenco, najprimernejše stanovanjske oz. gospodinjske skupine. Zato so pomembni dejavniki, ki bi lahko prispevali k razvoju tovrstnih oblik v slovenskem prostoru. Država mora opredeliti razvojno naravnana pravila oz. norme, ostati na poziciji opredeljevanja ključnih ciljev in prevzeti odgovornost za zakonito izvajanje. Na drugi strani rabimo strokovno, predvsem pa etično in moralno ozaveščene izvajalce ter za dobrobit starostnika senzibilno javnost, ki kot kompas usmerja in spodbuja razvoj z vplivom tako na zakonodajalca kot izvajalce.

Koprivnikar kot ključne udeležence prepozna pristojna ministrstva kot regulatorje, financerje dejavnosti (ZZZS, lokalne skupnosti, država s centri za socialno delo) ter izvajalce pomoči in nege na domu. Nasprotno pa **Grdiša** bolj stavi na nevladni sektor. Zdi se mu, da je pri tem najboljšo izhodišče prav Zveza društev upokojencev Slovenije, ki ima najbolj široko razpredeno mrežo starejših v Sloveniji. Ljudje jim zaupajo, prav tako pa so v okviru svoje svetovalnice in mednarodnega projekta HELPS že storili prve korake. Tudi zato bi bilo nujno potrebno, da bi delovanje svetovalnice zagotovili tudi vnaprej, za kar pa

je potrebno pridobiti podporo politikov, zdravstvene zavarovalnice in drugih. Tudi **Vrhovec** meni, da se ne smemo zanašati samo na državo. Pravi, da je potrebno v ospredje vedno postaviti posameznika. Za posamezne stanovanjske skupine je odločilen vsak posameznik posebej. Država mora omogočati dovolj prilagodljiv formalni okvir, takega, ki enakovredno omogoča in podpira prav vsako obliko stanovanjske skupine, za katero se kdorkoli odloči. In potem je tu tisti nekdo, ki bo upravljal z informacijami o ljudeh in nepremičninah. In imel zato potencialno veliko moč. **Vrhovec** je zato proti javnozasebnim partnerstvom, za katera meni, da so le drug izraz za prilaščanje javnega.

Za sodelovanje vseh akterjev pa se zavzema **Nagode**. Meni, da bo za uresničitev ideje stanovanjskih skupin pomembno sinergično sodelovanje različnih sektorjev in strok, od socialne, stanovanjske, zdravstvene, arhitekturne, urbanistične ipd. Pomembno vlogo pri ustanavljanju in organiziranju teh oblik bo odigrala tudi sinergija na različnih nivojih: država/ lokalna skupnost, stroka, posamezniki in njihovo socialno omrežje.

Podobno razmišlja **Vučak**. Po njenem mnenju so ključni deležniki pri uresničevanju ideje o stanovanjskih skupinah naslednji:

- starejši stanovalci; tu so najpomembnejše potrebe starejših potencialnih stanovalcev. Zaželeno bi bile raziskave s tega področja, iz katerih bi ugotovili, kakšne oblike stanovanjskih skupin v Sloveniji bi lahko zaživele in kdo bi v njih živel;
- država oz. vlada; tu je nujno urediti in dopolniti zakonodajo na področju socialnega varstva. Na področju duševnega zdravja je dober primer Zavod Hrastovec, katerega stanovanjske skupine predstavljajo dopolnilne storitve zavodski oskrbi. Poleg tega pa je na državni ravni potrebno zagotoviti financiranje takih skupin v obliki razpisov za programe v skupnosti (enoletni, večletni);
- izvajalci; strokovni kader mora biti primerno usposobljen in odprt za nove ideje. Prostor njihovega delovanja mora biti prostor druženja, svetovanja, sestankov, širjenja informacij, izobraževanja, izmenjav izkušenj iz tujine ipd;
- javne socialne in zdravstvene službe; te morajo veliko poudarka nameniti obveščanju (zloženke, članki, mediji) o dejavnosti, ki se že izvaja na to temo;

- e. financerji; organizacija okroglih miz (predstavniki ministrstev, lokalnih skupnosti, centrov za socialno delo, svojcev starejših ljudi, zdravstvenih domov, domov za starejše).

V sodelovanje več akterjev, ki bi s skupnimi močmi sodelovali pri uresničitvi ideje o stanovanjskih skupin za starejše v Sloveniji, verjame tudi **Satler**. Pri tem se ji zdi ključna dobro zastavljena informacijska mreža, kjer bi lahko pomagala društva upokojujencev in Univerza za tretje življenjsko obdobje. Poskusne stanovanjske skupine po vseh večjih mestih bi bilo smiselno predstaviti v medijih. Pomemben je tudi premišljen sistem zagotavljanja primernih bivalnih prostorov. Večina hiš, v katerih zdaj živijo potencialni kandidati, je zaradi načina večnadstropne gradnje neprimernih. Ena izmed možnosti je, da bi potencialni stanovalci svoje nepremičnine dali v najem mladim družinam, z najemnino pa bi krili strošek bivanja v stanovanjski skupini. Tako bi imeli še vedno možnost, da se vrnejo domov, če z življenjem v stanovanjski skupini ne bi bili zadovoljni, veliko družin pa bi prišlo do primernih stanovanj.

7. ALI NAJ BO STANOVANJSKA SKUPINA VODENA »OD ZUNAJ« ALI PA MENITE, DA NAJ SOSTANOVALCI SAMI UREJAJO ORGANIZACIJSKE ZADEVE?

Imperl meni, da je veliko odvisno od psihofizičnih sposobnosti stanovalcev. Ne glede na stacionarni ali ambulantni tip stanovanjske skupine mora biti vpliv stanovalcev na življenje v skupini prioriteta. Drugo vprašanje pa je, ali potrebuje skupina nekoga »od zunaj«, ki načrtuje, organizira, izvaja in nadzira dogajanje v skupini. Neformalno ustanovljene stanovanjske skupine potrebujejo samo zakonski okvir, znotraj katerega lahko sooblikujejo življenje v skupnosti. Sicer se življenje napaja s potenciali, ki izhajajo iz sostanovalcev samih ali njihovih najbližjih.

Vse druge, bolj formalne stanovanjske skupine potrebujejo neko vodenje »od zunaj«. Obstaja veliko nians, od izrazito centralističnih, kjer prihajajo smernice, navodila, pravila, urejanja izključno iz centralne točke upravljanja ustanove, do demokratično vodenih skupin, kjer se priznava, da je vsaka skupina enkratna in posebna, kjer skupino vodi strokovno in organizacijsko avtonomen tim, ki »deli« življenje

izključno s stanovalci skupine in je dom kot ustanova le formalni okvir za zagotavljanje pogojev za izvajanje koncepta, kakovostno bivanje stanovalcev in ustvarjalno delo tima.

Podobno razmišlja tudi **Nagode**. Pravi, da lahko v primeru, ko je govora o neformalni stanovanjski skupini, stremimo k temu, da bi stanovalci čim več zadev urejali samostojno in avtonomno, ob predpostavki, da lahko izkoristijo že vse obstoječe potenciale v lokalni skupnosti (različni servisi, pomoč na domu, društva ipd.) ter da imajo na voljo, če želijo ali potrebujejo, ustrezno informacijsko in strokovno podporo pri ustanavljanju in vodenju stanovanjske skupine. V tem oziru bi na primer lahko ključno vlogo odigrala svetovalnica pri ZDUS, ki bi lahko posredovala izkušnje, rešitve, pasti drugih stanovanjskih skupin, jih povezovala ipd. Odločitev, koliko in kakšno pomoč in podporo od zunaj bi potrebovali, velja prepustiti stanovalcem samim. V primeru formalnih stanovanjskih skupin pa bi lahko določili nek minimum zunanega vodenja z vizijo, da stanovalci v čim večji meri sami skrbijo zase in se sami organizirajo. Vodenje mora biti fleksibilno in prilagojeno potrebam in zmožnostim stanovalcem.

Vučak pa meni, da je nivo zunanje pomoči in podpore stanovanjski skupini najbolj odvisen od potreb stanovalcev. Tudi oblike stanovanjskih skupin v Sloveniji so odvisne od potreb bodočih stanovalcev. Če potencialni kandidati menijo, da ni potrebna zunanja pomoč ter podpora in so eksistenčno neodvisni od države, lahko sami z minimalno »zunanjo podporo« urejajo zadeve. V Sloveniji bi bilo dobrodošlo, da zaživijo tudi takšne stanovanjske skupine. Z vsakodnevno prakso pa se pokažejo tudi nove potrebe in seveda tudi storitve, ki bi jih bodoči stanovalci potrebovali.

Izpostavlja še prakso na področju duševnega zdravja, kjer je bila na začetku potrebna »zunanja« pomoč in podpora, predvsem zaradi specifičnosti problematike (duševne motnje, zmanjšane zmožnosti, dolgoletne hospitalizacije ipd.). V stanovanjski skupini na področju duševnega zdravja je bil strokovni kader na začetku prisoten 24 ur dnevno. Na podlagi vsakodnevne dinamike stanovalcev, izkušenj s prakso, se je pomoč in podpora zmanjšala predvsem sorazmerno s potrebami stanovalcev in vsakodnevno dinamiko življenja v stanovanjski skupini. **Vučak** predvideva, da bi bilo v neformalnih oblikah stanovanjskih skupin starejših dovolj, da imajo stanovalci možnost podpore oz. pomoči od zunaj (npr.

koordinator, svetovalec sofinanciran s strani države, ki bi v primeru manjših težav nudil minimalno ustrezno podporo). Stanovalci, ki so materialno zmožni, bi storitve plačali sami. Za materialno manj sposobne bi plačala družina oz. lokalna skupnost.

V bolj formaliziranih stanovanjskih skupinah pa bi živeli stanovalci, ki bi na podlagi ugotovljenih potreb potrebovali več storitev, in tisti, ki bi bili odvisni od sofinanciranja države (lokalne skupnosti), ker nimajo dovolj lastnih sredstev in so brez družine. Storitve bi vključevale spremljanje k zdravniku, na pošto, na banko, gospodinjska dela, zdravstveno nego, pomoč in podporo strokovnega kadra ipd. in bi bile prilagojene individualnim potrebam vsakega stanovalca dotične stanovanjske skupine. Jasno pa je, da večja ko bo vloga države, predvsem pri sofinanciranju stanovanjskih skupin, bolj bo postavljala pogoje (kader – kakšen in koliko in ali bo nudena zunanja pomoč).

Koprivnikar v zvezi z urejanjem organizacijskih zadev v stanovanjskih skupinah zagovarja, da morajo

stanovalci stanovanjskih skupin čim več zadev urejati sami, na pomoč zunanjih organizacij naj se obrnejo, kadar je to nujno potrebno. Z njim se strinjata tudi **Grdiša** in **Vrhovec**. Prvi pravi, da je za stanovalce stanovanjske skupine bolje, da ima vsak občutek in možnost soodločanja, drugi pa, da je tudi pri tem vprašanju treba ponuditi čim več možnosti izbire. Tako naj sostanovalci svoje zadeve urejajo sami, z dogovorom, čim več, tem bolje. Imajo pa naj tudi možnost, in to predvideno, da se v primeru, če se ne morejo dogovoriti, lahko obrnejo na zaupanja vredno osebo ali organ, npr. nekoga, ki izvede mediacijo.

Podobno kot **Vrhovec**, razmišlja tudi **Satler**. V kolikor bi bila stanovanjska skupina ustanovljena neformalno – stanovalci bi jo ustanovili sami in jo tudi sami vodili – bi zunanjo pomoč poiskali le v primeru, ko bi jo potrebovali. Po njenem mnenju takšen tip skupine ne potrebuje nikogar, ki bi jo po uradni poti vodil od zunaj, vsekakor pa je odločitev o tem potrebno prepustiti stanovalcem. Tudi kadar bi skupina dobivala finančno pomoč od lokalne skupnosti ali

države, ni potrebno, da se zato še na tem področju razbohoti administracija. Z leti bi se stanovalci v taki skupini starali in sočasno tudi pomlajevali z novimi stanovalci, ki ob prihodu tudi ne bi smeli biti starejši od 70 let. Tako bi se ohranjala vitalnost skupine in zagotavljala vzajemna pomoč.

8. NA KAKŠEN NAČIN NAJ SE NAREDI NABOR POTENCIALNIH KANDIDATOV ZA ŽIVLJENJE V STANOVANJSKIH SKUPINAH?

Imperl meni, da je potrebno najprej imeti izbor stanovanjskih skupin. Starostniki so previdni ter pogosto v strahu, kaj jih čaka in katero okolje bi jim lahko ponudilo ustrezno življenje. Dokler ni predstave v naši zavesti, dokler le govorimo in vsak po svoje interpretiramo življenje v stanovanjskih oz. gospodinjskih skupinah, je težko odločanje »za« ali »proti«. Ko bomo imeli različne prakse in ponudbe, ki si jih bodo lahko starejši predhodno ogledali, ne bo težko najti kandidatov za življenje v tovrstnih skupinah.

Ker stanovanjska skupina temelji na vzpostavljanju domačnosti, družinskosti, povezanosti in solidarnosti, je pomembno, da se vsak član skupine počuti enakovreden, upoštevan, sprejet, povezan ipd., ugotavlja **Nagode**. Pravi še, da je s tega vidika nabor potencialnih kandidatov eden zahtevnejših korakov v ustvarjanju stanovanjskih skupin. Prvo sito nabora je vsekakor želja posameznika za vstop v stanovanjsko skupino oziroma pripravljenost na sobivanje z neznanimi (ali pa znanimi) ljudmi. V nadaljevanju pa na nabor stanovalcev lahko vpliva mnogo različnih dejavnikov, odvisno (tudi) od vsakega posameznika, zato bi morali pri sestavljanju skupin upoštevati vzpostavljaljočo se dinamiko odnosov med posameznimi (potencialnimi) kandidati ter biti pri tem izredno odprti in fleksibilni. Za potencialne kandidate oziroma za tiste, ki so izrazili željo po sobivanju, bi lahko organizirali razne aktivnosti in srečevanja kot prostor spoznavanja in ustvarjanja novih vezi, kar bi lahko predstavljalo tudi izhodišče za kreiranje stanovanjskih skupin.

Vučak meni, da bi se, v primeru, ko se stanovanjska skupina organizira formalno, nabor potencialnih kandidatov lahko začel s predhodno opravljenimi intervjuji, iz katerih bi bile razvidne potrebe in želje

ter profil stanovalcev. Iz teh razgovorov bo razvidno tudi, ali bo v stanovanjski skupini vključena dinamika medsebojne vzajemne pomoči. Pomembno je, da v procesu ustanavljanja sodelujejo vsi udeleženi. Tako je bilo tudi na področju duševnega zdravja, ko so v Altri leta 1994 odpirali drugo stanovanjsko skupino – v procesu ustanavljanja so sodelovali bodoči kandidati. Pomagali so pri adaptaciji stanovanja, kjer naj bi živeli. V tem obdobju so se bodoči stanovalci imeli priložnost spoznati, še vedno pa so imeli možnost izbire o (ne)vselitvi v stanovanjsko skupino.

Vrhovec izpostavlja še en pomemben vidik življenja v stanovanjski skupini in sicer kompatibilnost skupnih zanimanj, interesov in konjičkov. Iskanje stanovalcev mora potekati brez zunanjih vplivov; iskanje sostanovalca ni enako iskanju partnerja, je pa do določene mere primerljivo. Nekateri ljudje so nam pač simpatični in jim marsikaj oprostimo. Drugi pa so nam zoprni. Dva, ki sta si zoprna, tudi v prostovoljni, enakopravni sostanovalski skupini ne bosta uživala. Ne smemo pa pozabiti še na upoštevanje želje uporabnika in seveda oceno njegovih sposobnosti bivanja v stanovanjski skupini, na kar opozarja **Koprivnikar**.

Satler pri odgovoru na to vprašanje v ospredje postavlja informiranost. Ljudje morajo biti o možnosti takšnega bivanja najprej seznanjeni, da lahko o njem sploh začnejo razmišljati. Ljudje, ki bi živeli v stanovanjski skupini s prijatelji, sorodniki, bi se sami dogovorili in ne potrebujejo nikogar od zunaj, razen informacij, kako naj to formalno izpeljejo. Za tiste, ki se ne poznajo, pa bi želeli živeti v taki stanovanjski skupini, pa je dobra zamisel nabor kandidatov v službi ZDUS preko ankete in potem v daljšem pripravljalnem obdobju izoblikovanje primerne skupine in iskanje primerne bivalnega prostora. ZDUS bi lahko pripravil tudi natančna pravila obnašanja, upravljanja in hišni red, kjer bi predvideli vse podrobnosti, okrog katerih se mora skupina dogovoriti, preden se dokončno formira. Pri tem je seveda potrebno upoštevati, da so starejši zelo zakoreninjani v svojih navadah, da je prilagajanje gotovo težje kot pri mladih, da je pomembno, ali so že kdaj prej sobivali z neznanci (v študentskih letih, na daljših potovanjih, izobraževanjih ipd.). Stanovalci, ki bi se bili zmožni sami svobodno odločati, ali bodo vstopili v stanovanjsko skupino ali ne, se bodo gotovo lahko odločili prav.

Dovolj je človeka iz meda in mleka,
ki mi obljublja sanje zaman.
Rabim nekoga – nekoga ki šteka,
da je skupaj lažje biti sam.

*refren pesmi Hvala za ribe skupine Tabu,
avtor besedila: Iztok Melanšek*